

ПОСЕБНОСТИ ВО ОРГАНИЗАЦИЈАТА НА РЕЧЕНИЦАТА
ВО ТЕКСТОВИТЕ НА М. МАЛЕЦКИ И СТ. ВЕРКОВИЌ
(од македонските говори влезени во основата на
старословенскиот јазик)

Kot je znano, predstavljajo govori okolice Soluna bazo za prvi slovanski knjižni jezik. Zanje je, kot za obrobne govore, značilno precejšnje odstopanje od skupnih značilnosti slovanskih jezikov, kar predstavljamo z analizo besedil M. Maleckega in S. Verkovića, predvsem z zgradbo povedi, v katerih se najbolj kaže omenjena dezintegracija.

It is a well-known fact that the linguistic varieties in the greater Thessaloniki area constitute the basis for the first Slavonic standard language. Their distinctive characteristics, common also to other marginal varieties, are major deviations from traits common to Slavonic languages, as may be observed from an analysis of Malecki's and Verković's texts, and from the sentence structure, which best reveals the above-mentioned disintegration.

1.1 Македонските говори од околината на Солун побудија интерес во славистичката наука некаде кон средината на 19 век со објавувањето на дописка од солунското село Висока во весникот *Саветник* (1/29, 7. 10. 1863 г.).¹ Од дијалектните карактеристики на односна дописка можеше да се заклучи дека се работи за многу архаичен говор во кој се зачувани повеќе посебности што напомуваат на старословенскиот јазик, поправо на јазикот на светите браќа Кирил и Методи.

Само две години подоцна дописката стана пошироко позната и достапна за специјалисти од односна област откако проф. М. Хатала ја препечати во хрватското списание *Књижевник* (2, Загреб, 1865, 471–474).

Архаичноста на односниов говор претставен во дописката ќе ја илустрираме со примери во кои се чуваат назалните гласови: *гленда се дописникџт; пџнтџт по којто вџрвеше училиштето ни; причина штото*

¹ Антон Попстоилов, *Село Зарово, Солунско* (историко-фолклорно и езиковедско истражување), Софија: БАН, 1979, 5–152.

чандата ни не напредваха; никак да напредват по ра̀нководството на гра̀цкото учение; г-н Неофит па̀нтоваштем ... со кои́те он се ма̀нчеше.

1.2 До која степен се зачувал назалниот изговор во Солунско се потврдува и со случаи во кои среќаваме назални гласови што не се етимолошки, односно неоргански: ба̀нчва (прайат убра̀нч за ба̀нчва); дла̀нгу (дла̀нгу като вь̀нци); ма̀нгла (ма̀нгла падна, ма̀нгле́личаву врја́ми); ста̀нкло (ста̀нклуту са̀ здруби).

И така оваа новинарска дописка, иако без научни претензии го отвори прозорецот на говорите во Солунско, поправо на македонскиот народен јазик кон славистичкиот свет.

2.1 Меѓу првите слависти што побрзале кон Солунско треба да се спомене В. Облак² којшто уште кон крајот на минатиот (сега веќе предминатиот) век, зимата 1891–1892 г. го посетил Солун и неколку села во Солунско, таму останал до пролетта (март 1892 г.); во меѓувреме го привлекол вниманието на турската полиција, им станал сомнителен со своите активности при собирање на дијалектниот материјал, поради неупатеност и неукост на полицијата дури бил и затворен; подоцна го ослободиле но со интервенција на австриската дипломатија. Тој, како бивш студент, а подоцна и соработник на познатиот славист, проф. на Универзитетот во Виена, В. Јагиќ (значаен подржувач на тезата за македонското потекло на дијалектната база на старословенскиот јазик), си поставил за задача да ги истражува говорите од околината на Солун. Од селани во Солун собирал материјал од сушкиот говор (од источната солунска регија), уште и од северната (регија), од селата: Градобор, Ново Село, Бугариево, Ватилак, Вардаровци. Исто така во Солун од мајстори – сидари од Дебарско тој ги истражувал говорите од селата Галичник, Клење и Обоки. И навистина во говорот на с. Сухо (во близина на Лагадинското Езеро) нашол траги од некогашниот назализам, со коишто се потврдиле податоците од споменатата дописка во в. Са̀ветник од с. Висока (1863), и на тој начин отпаднал најважниот аргумент на оние слависти што се залагале за т. н. *Панонска теорија*. Впрочем во Воведот на трудот во којшто се објавени резултатите од истражувањата во Солунско – *Macedonische Studien*, печатена посмртно (Виена, 1896) среќаваме: «Словенските дијалекти во Македонија се во повеќекратна смисла од особен интерес за славистичката филологија. Пред сè, тие се од решавачко значење за прашањето за татковината на старословенскиот јазик. Без вистинско познавање на јужномакедонските дијалекти, особено на дијалектот што се зборува во околината на

² Ватрослав ОБЛАК, *Македонски студии*, Љубљана: Заедница на македонските културни друштва во Словенија, 1994.

Солун, не е можно конечното разрешување на прашањето за старословенскиот јазик.»

Иако книгата *Македонски студии* има чисто лингвистички карактер, сепак В. Облак не можел до крај да се ослободи од наметнатиот проблем околу карактерот на македонското население и македонскиот јазик. Тој се обидува да дискутира за тоа прашање и искажува свои ставови во врска со разрешувањето на македонското прашање. Притоа, очигледно е дека Облак тешко се снаоѓал во мрежата од пропаганди од соседните земји, коишто кон крајот на минатиот век особено се беа засилите во Македонија и со сета жестокост настојуваа оформувањето на македонската национална посебност да го оневозможат и да го изместат од својот природен тек. Во нивните аспирации им помагаше аргументот – непостоење на македонска државност (во односниов период Македонија е сè уште турска провинција, додека трите соседни земји се беа веќе ослободиле и меѓу главните задачи на државната администрација беше настојувањето Македонија да се стави во сферата на своето влијание).

Сепак за тоа дека бугарскиот литературен јазик не му бил близок на Македонецот од Солунско евидентно се забележува во описот што го дал Облак за својот информатор од с. Сухо (Солунско): «Во Солун запознав еден помлад занаетчија од Сухо, кој е тука само нешто повеќе од една година. Пред тоа за подолго време не го напуштил своето родно село. Тој не посетувал бугарско основно училиште, не знаеше да чита и пишува бугарски и бугарскиот писмен јазик му беше непознат. Тој зборуваше чисто на својот роден дијалект».

2.2 Сериозен прилог кон проучувањата на архаичните говори во Солунско дава и Антон Попстоилов, којшто како директор на Гимназијата во Солун имал можност да посети некои од околните села. Своите впечатоци од односните патувања, што ги направил во почетокот на векот, со извесен осврт и на дијалектот ги објавил во студијата *На гости во Зарово и Висока*,³ каде што покрај другото прави и осврт на дијалектот истакнувајќи некои карактеристики што напомуваат на старословенскиот јазик.

Специфичноста на односниов говор многу релјефно ни ја претставил Попстоилов низ разговорот што го имал со човекот што го допраќал од Солун до с. Зарово, имено на прашањето: «Зошто не зборува како другите селани?», тој му одговорил: «Господине, ти самиот слушна дека нашиот говор не е да се зборува пред свет. Јас сум кирација, одам на многу места, никаде не зборуваат како во нашето село; штом ќе почнам да зборувам по нашински (по селски) ми се смеат.»

³ Антон ПОПСТОИЛОВ, в. фуснота 1.

Неговиот заклучок дека говорот во солунските села стои најблизу до кирило-методиевскиот јазик јасно се наведува во студијата «Остатоци од назализмот во солунските села Зарово и Висока.»

2.3 Освен за зачуваниот назален изговор на **ж** и Попстоилов се задржува уште на неколку карактеристики во кои се назира архаичниот карактер на односните говори: «Изговорот на **џ** во заровско-височкиот говор (Лагадинско)», «Прилог кон македонските говори», «Редукција на самогласките *a, e, o* во заровско-височкиот говор».

Треба да се одбележи и статијата за специфичниот развој на стариот вокал *ы* во говорите во Солунско, каде што истакнува дека тоа е «[...] еден од суштествените признаци со кои се решава прашањето за татковината на кирило-методиевскиот јазик. Сега веќе, продолжува авторот, никој не се сомнева дека првите богослужбени словенски книги пишувани од светите браќа биле на солунскиот дијалект.»

Во врска со демографската состојба треба да се истакне дека за време на Втората балканска војна 1913 г. едно од трите лагадински села – Зарово доживува страшен погром, тоа беше опожарено и комплетно уништено (од грчката солдатеска). Другите две села Сухо и Висока иако незасегнати од погромот, останаа под грчка власт, народот беше угнетуван и му се забрануваше да зборува на својот јазик; за ова со носталгија истакнува Попстоилов: секако не е тешко да си претставиме каква тага ќе го опфати научникот кога по 50–60 год. ќе ги посети овие села и наместо со архаичниот јазик, најблизок до јазикот на св. Кирил и Методи ќе се сретне со грчки јазик, со грчки народни песни и обичаи.

Попстоилов, како и Облак станал жртва на својот научнички интерес, имено поради дијалектолошките истражувања бил затворен од турската полиција и в затвор го задржале скоро 3 месеци (поточно 83 дена), бидејќи им биле сомнителни некои зборови со зачуван назализам (*рџнка, мџнка, пџнт, ерџбица*) што ги нашле во неговиот бележник и поради својата неукост ги третираше како револуционерни, шифрирани пораки.

3.1 Интересот кон македонските говори во Солунско продолжува, така Јордан Иванов во париското списание *Revue des études Slaves* 1, Paris, 1922, 86–103, се објави со статија *Un parler bulgare archaïque*, во која не запознава со дијалектен материјал што го запишал во солунските села Зарово, Сухо и Висока што ги посетил за време на Балканските војни 1912–13 год.

Во вториот дел од статијата Иванов, меѓу другото дава список на лексеми и изрази во кои се чува старословенскиот изговор на **ж** и во сушко-височкиот и заровскиот говор. Иванов се задржува уште на едно интересно (и до тогаш необработено) прашање, во врска со нарушена конгруенција кај примери од типот: *тој рекла*. Ваквите случаи тој ги

објаснува со појава на *вторичен ер* што се развил на крајот на збороформи – придавки и партиципи (*л*-форма), коишто завршуваат на 2 или 3 консонанти.

Подоцна за ова тврдење на Иванов се појавија и други објаснувања, имено Ст. Романски споменативе случаи ги објаснува како остатоци од сложена придавска контрахирана форма, а не како примери со зачуван *краен ер*.

Нашите последни истражувања на македонските говори во југоисточниот егејски дел, недвосмислено ни потврдија дека говорите во Долновардарско, а тоа значи и во Солунско, се силно опфатени од нерегуларност во категоријата род, при тоа констатиравме повеќе различни случаи на нарушена конгруенција, така што и случајот *той рекла* би можел да се приопшти кон споменативе нерегуларности, без да се бараат комплицирани објаснувања какво што е она со развој на *вторичен ер* на крајот на збороформите (како потврда да споменеме дека освен примерот *той рекла* констатиравме и *таа реќл*).⁴

4.1 Секако најсериозен придонес кон истражувањата на говорите во Солунско претставува активноста на проф. М. Малецки, којшто во почетокот на четвртата деценија од нашиов век, поточно 1933 г. се упатил од Јагелонскиот универзитет (Краков) кон најистурениот југоисточен пункт од словенската јазична општност, кон периферните македонски говори во Солунско, веќе споменатите села Сухо и Висока. Тука тој останал цели 3 месеци, иако условите за дијалектно истражување, па дури и живеење биле многу тешки. Да не забораваме дека тој дел од Македонија тогаш, како и денеска, се наоѓал во состав на Грција, а на грчката власт ѝ пречела секоја активност што не одела во прилог на нејзините настојувања за елинизација на Јужна Македонија.

Резултатите од своите истражувања планирал да ги претстави во 3 тома, за жал успеал да реализира само 2 под заеднички наслов.⁵ Прераната смрт и виорот на Втората светска војна го спречила Малецки да го докомплетира трудот со граматичка обработка на материјалот што би претставувал трет том во едицијата. Односнава работа ќе ја доврши неговиот студент Зб. Голомб, којшто 1958 год. докторираше на оваа тема. По 2–3 години тезата беше објавена под наслов *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско)*, МЈ 11–12, Скопје, 1960/1961, и 13–14 Скопје, 1962/1963. На тој начин беше пополнето она што недостасуваше во мозаикот од описот на солунските говори.

⁴ Коста ПЕЕВ, За една морфонолошка посебност на југоисточните македонски говори анализирана и од полски слависти, *Славистички студии*, Скопје: Филолошки факултет, 1989, 98–106.

⁵ Mieczysław MAŁECKI, *Dwie gwary macedońskie. Sucho i Wisoka w Soluńskim* 1 – Teksty, Kraków, 1934; 2 – Słownik, Kraków, 1936.

5.1 Обемната збирка *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verko-
vičových* (v Praze, 1932), којашто ни служи како еден од главните извори за
следење на јазичната состојба во Солунско (и Серско) содржи околу 130
текста (приказни и еден опис на обичаи од Солунско). Иако во самиот
Зборник не се споменува кој ги запишувал приказните, сепак
индиректно узнаваме дека се работи за еден ракопис на што укажува
авторот на предговорот од Зборникот проф. П. А. Лавров. Тоа подоцна
го потврди проф. Бл. Конески, врз основа на анализа на текстовите како
и врз основа на кореспонденцијата на Верковиќ. Натаму Конески го
открива и идентитетот – се работи за познатиот учител од с. Висока
Христовул Божиќов, којшто се споменува и во др. материјали; инаку тој
е роден во соседното село Сухо (како што веќе споменавме тоа се две
села коишто заедно со с. Зарово го оформуваат јадрото на
најархаичниот македонски говор, што се наоѓа североисточно од Солун,
во областа Богданско).

Зборувајќи за споменатиот запишувач Конески ќе истакне: "Тој
човек бил добар раскажувач. Користејќи спонтано елементи од
народната поезија, тој во својот расказ внесува свежина и поетичност.
Неговите дијалози се живи, облагородени со попрефинето обраќање.
Една блага слаткоречивост ги надахнува неговите приказни што спаѓаат
несомнено меѓу најрепрезентативните обрасци од нашата народна
раскажувачка уметност."⁶

Во врска со националното чувство и определба на Христовул
Божиќов, Конески ќе истакне: «Во писмата на Христовул Божиќов
доаѓа до израз негативниот однос спрема грцизмот и турската власт.
Дури и во приказните тој не можел да не се искаже како Македонец на
начин што ни е познат и од други изјави од истото време: Тогас
господарот му вели на писарот: «така да знајте, от Македонска земја
какви духови испаждат!» (Стр. 153.) Тој е заправо само еден од
претставниците на солунскиот круг, којшто меѓу другото во тоа време
настојувал да се развие во Солун еден македонски културен центар ...
Луѓето од овој круг оделе кон создавање на еден писмен јазик врз
пошироката основа на говорите во Солунско и, се разбира, со примеса на
црковнословенски и други словенски елементи, што би се вклучиле во
таа писмена форма. Затоа и записите на Христовул Божиќов не можеме
од јазична страна да ги сведеме на полно до еден локален дијалект, без да
водиме сметка за тој поширок фон, врз кој се вршел изборот на
особеностите за писмениот јазик што требало да најде употреба во
македонските краишта.»

⁶ Блаже КОНЕСКИ, *Македонскиот 19. век*, Скопје, 1986, 159.

6.1 Споменативе истражувачи не случајно се определиле да ги испитуваат периферните говори, затоа што на повеќето од нив, како на оформени дијалектолози им било познато дека имено говорите што зафаќаат латерална позиција по правило нудат богатство од информации, прво од зачувани архаизми коишто служат како препознатлива врска со постарите фази од развитокот на јазикот, тоа истовремено значи и можност за откривање на прекинати изоглоси со други словенски јазици, но од друга страна во нив исто така се среќаваат ред иновации, пројавени главно од контактот со соседните јазици, особено ако се тие генеолошки подалечни и неродствени, каков што е случајот со нашите јужни говори, коишто имале најнепосредни врски со албанскиот јазик, со северните грчки говори, со ароманскиот и со турскиот јазик. Интензивните контакти со односните јазици кај македонското население од оваа регија создале услови за билингвизам, па дури и за трилингвизам и го отвориле патот кон јазична интерференција кога говорителот го напушта, односно излегува од својот систем, бидејќи престанува да биде во можност да ги држи одвоено структурите на двата или трите јазици.

6.2 Меѓу припадниците на споменатите различни етнички групи, со многугодишното продолжително заедничко живеење (во централниот дел од Балканот, обединети во т. н. «балканска алијанса»), биле исполнети нужните екстралингвистички услови за «јазична симбиоза». Сепак во тој «балкански јазол» од нации, националности со различни јазици изгледа дека македонските говори во долновардарскиот дел најинтензивни контакти имале со говорот на Власите (според Голомб), односно со турскиот јазик.

Проф. Голомб зборувајќи за меѓусебните влијанија, македонскиот и ароманскиот јазик ги претставува како едно потесно колце во општите рамки на балканската лингвистичка лига, со многу развиена комуникација, што условила големи етно-лингвистички промени. Објаснувајќи ги околностите Голомб нагласува дека «основната маса на претсловенското автохтоно население со коешто словенските освојувачи или новодоселеници стапиле во потесен контакт (кога се доселиле на Балканот) биле балканските Романци [...] додека поголемиот дел од грчкото население за време на словенската инвазија во 7. век се повлекло во крајбрежните градишта и во врска со тоа, изгледа, директните контакти меѓу Словените и Грците биле ограничени.»⁷

6.3 Она што е констатирано за балканскиот карактер на македонските говори: дека граматичката структура во голем дел е позајмена од

⁷Збигњев Голомб, За «механизмот» на словенско-романските односи на Балканскиот Полуостров, *Македонски јазик* 21 (1970), 6.

соседните несловенски јазици, од социолошки аспект наоѓа поткрепа во искажувањата на А. Попстоилов, за турското влијание врз населението во с. Зарово како пр. тој го наведува следното: кога жената поздравува маж таа се поклонува прво на десната, а потоа на неговата лева страна, исто како што прават Турците за својот празник Бајрам; друг пр.: кога маж се поздравува со постара жена, ѝ ја бакнува раката на две места згора на «китката», а третиот пат ја допира до своето чело.

Има прифатено и грчки обичаи и за нив зборува Попстоилов но тие не се толку интересни и специфични.

7.1 Дел од познатите специфичности што во македонскиот јазик се развиле под влијание на «балканската јазична унија» и со кои се дезинтегрирал од останатите словенски јазици (присуството на глаголски конструкции со помошниот глагол *има (нема)* + глаголска придавка, препозитивна употреба на заменските клитики во однос на глаголот, употреба на предлогот *од* како граматички показател на односот за припадност во конструкција што го заменува стариот посесивен генитив – датив и др.), доскоро се третираа како регионално врзани со западното македонско наречје, но последните истражувања што ги вршеме во југоисточните македонски говори од егејскиот дел укажуваат дека односните дијалекти не само што ги споделуваат овие карактеристики, туку некои од нив ги среќаваме во доразвиени форми и проширени значења. Во овој момент само ќе ги споменеме: натамошно упростување на падежниот систем кај заменските форми, проширена употреба на предлогот *од* – под влијание на грчкиот јазик, возобновување на множинската наставка *-e* кај именките од женски род, раширена особено во микротопонимиската граѓа, под влијание на ароманскиот јазик, изразито присуство на примери со нарушена конгруенција од контактот со турскиот јазик, од истиот јазик се позајмени и моделите на синтагми со непосредно прибавување на атрибутот – именка кон друга именка, случаи на двојна определба – со член и показна замена (од грчкиот јазик) и др.

8.1 Иако насловот асоцира на прашања поврзани со синтаксата, а «од формална гледна точка «синтаксичарот» го интересираат само тие зборовни форми што се показатели на синтаксичките односи што постојат меѓу одделните членови (зборови) на дадениот синтаксички состав», сепак во организацијата на реченицата неретко се допираат синтаксата и морфологијата.⁸

8.2 Како интересно ќе го разгледаме прашањето за изразувањето на односот меѓу подметот и предметот во реченицата, имено (според З.

⁸Збигњев Голомб, Два македонски говори (на Сухо и Висока во Солунско), *Македонски јазик* 11–12 (1960/1961), 114.

Голомб) «поради отсуството на синтетичка (изразена со наставки) деклинација и во принцип слободниот ред на зборовите во реченицата во нашиве говори нема можност за формално разликување на подметот од директниот предмет со помошта на тие во повеќето индоевропски јазици нормални средства. Па се јавува нов формален показател на односот *прирок (преоден) – директен предмет* во лицето на заменската проклитика што прави фонетска целост со прирокот. Бидејќи нашиве говори ја имаат категоријата граматички род кај именките, личната проклитичка замена (асс. sg. m. -n.: *ѳу, f.: ja/a*, асс. pl. за сите родови *ѳи C // ха В*), претставува доволен показател на синтаксичкиот однос *прирок : директен предмет* при кое личната наставка на глаголот претставува показател на односот *прирок : подмет*.» За да заклучи (истиот): «заменските проклитики (во асс.) што стојат постојано во погоре приведените примери кон прироците не се излишен плеоназам, туку неопходен елемент што влегува во системот на јазикот и што врши точно определена функција на формален показател на синтаксичкиот однос.»

Како екземплификација за споменатово организирање на деловите во реченицата (меѓу подметот, прирокот и директниот предмет) следува реченицата: *Цар’у кѳштата си ја битиса*, која што ги задоволува поставените тези, сепак не секогаш заменските (про)клитики прецизно ја вршат функцијата на формални показатели на синтаксичките односи што постојат меѓу споменатите делови на реченицата.

8.3 Она што останало незабележано и на кое сакаме да обрнеме внимание е аргументот дека неретко среќаваме случаи кога заменската клитика што треба да го детерминира директниот предмет се јавува и во дативни конструкции, што зборува дека заменската клитика не може да се третира како неопходен туку како дополнителен показател на синтаксичкиот однос; еве такви нерегуларности од *Зборникот на Верковиќ* (нивниот број е толку голем што не можат да се третираат за случајни пропусти): *изл’ала на месинчината да ја вели*: «месинчино мила ...» (м. ’да ѳ вели) (214); *бех забравила да ја кажа на мајка ми* (м. ’да ѳ кажа) (218); *и тој ја вели*: «касмет сакам» (м. ’тој ѳ вели’) (230); *после отиде пак на царската мома да ја вели на неа* (м. ’да ѳ вели на неа’); *и тој ја дава адин алтин многоцено* (м. ’ѳ дава’); во текстовите од *Малецки* (иако поретко) среќаваме аналогни примери: *нос, и’ту гу звад’ахми за пикмес гу клавми у казаниту, гу фѳрл’ами и пеп’ал н’етр’а* (м. ’му фрламе’) (4).

Во *Кулакиското евангелие*⁹ исто така има бројни примери во кои дативните конструкции се маркирани со заменски клитики за директен

⁹ A. MAZON – A. VAILLANT, L’*évangélique* de Kulakia. Un parler slave du Bas-Vardar, Paris, 1938.

предмет: *си дошле кри него, распитаа на него, ем гу велеа* (м. 'ем му велеа') (270); во реченицата што следува освен нерегуларност од споменатиот тип среќаваме и обратен пример: заменската клитика за индиректен предмет (*му*) се јавува во акузативни конструкции: *да му распитаа ученицити негови, ем гу велеа* (м. 'го распитаа ... ем му велеа') (273).

Поголемо внимание заслужуваат случаите во кои споменатава клитика *ја* (за директен предмет од 'таа') има навлезено во сферата на дативни множински конструкции: *и он а риче на них: «а неразбрани, да тешки уф сѝрциту»* (м. 'он им рече') (Кул, 253).

8.4 Освен несоодветната употреба на дативниот, односно на акузативниот предмет, во материјалите од Зборникот на Верковиќ среќаваме и случаи во кои номинативната форма се јавува во функција на директен предмет: *некоја богатска мома да не земии, туку брат ти, што има една хизмиќарка, она да га земии* (м. 'неа да ја земеш') (85).

И проф. Конески наведува (од односнава југоисточна регија) интересни конструкции што отстапуваат од нормите на литературниот исказ: «Се поставува прашањето за можниот контакт во овој поглед со ароманскиот. Општата состојба на еден говор како кулакискиот, во кој туѓото воздејство е очевидно во повеќе посоки, па случаите како: *сетне на ти ке ти кажа; – не те сакам на ти* (Киреч-ќој, Солунско), во кои имаме навистина изразито отстапување од словенската синтакса, – можат само да одат во прилог на една таква претпоставка.»¹⁰

Од направената анализа може да се заклучи дека аналитизмот во југоисточните македонски говори навлегува посериозно и во сферата на заменките; дури и во употребата на оние падежни остатоци што се неопходни во нормативниот исказ, конкретно во изразувањето на директниот и индиректниот предмет многу често констатиравме нерегуларности. Се разбира дека јазикот, за да се зачува изразноста на односните синтаксички релации, ги вклучува додатните средства, коишто во ситуацијата стануваат првостепени, а тоа се можностите што ги дава контекстот.

9.1 Во врска со позачестената употреба на пооделни предлози во македонскиот јазик, како додатен аргумент сакаме да потенцираме дека во говорите по долниот тек на р. Вардар, што се наоѓаат во непосреден контакт со северните грчки говори, но и со голем број мегленоромански населби, среќаваме повеќе случаи на употреба на предлогот *од* (*уд*) по образец на аром. *de*, односно грч. 'απο, како «граматички показател на односот на припадност што го заменува стариот посесивен генитив –

¹⁰ Блаже КОНЕСКИ, в. фуснота 6, стр. 205.

дaтив»; aром. *h'il'a di amirǎ* (= ќерката од царот); сп. *пак изважда от офцата главата, га дава на попадиќата* (Вер, 125); *а пак нашто село беше от една голема ханумка* (Ват, 71); *баи на Араплија имаше едно тǎрло от галичани* (Ват, 91);¹¹ *ка умракна вики вели стопанот ут лозито* (Кул, 315).

10.1 Во врска со организацијата на реченицата треба да истакнеме уште дека во долновардарските говори среќаваме истовремена употреба на членувана именка + показна замена, според грчки образец; ќе илустрираме со примери од *Кајларскиот говор: оди нǎ-то изеруто, ки-си вǎрзиш ину-ќуп* (143); *и гу-фǎрл'а вǎлкут нǎтре у изерто то кошут* (144); *му-ǎ-дава та згранта* (144); *итǎрвите не-ǎ сакале таа помалечката нивеста* (150); *бре, викните-гу то Ѓуптинут шу-сфуре* (141).¹²

POSEBNOSTI ZGRADBE POVEDI V BESEDILIH M. MALECKEGA IN S. VERKOVIĆA (v makedonskih govorih, ki so osnova stare slovanščine)

POVZETEK

Ќеprav je v Verkovićevem *Zborniku* samo omenjeno, da gre za folklorno (narečno) gradivo iz jugovzhodne Makedonije, je Koneski po analizi jezikovnih posebnosti in Verkovićevi korespondenci zaključil, da je največji del pripovedk s Solunskega (zapisovalec je bil iz severnega Suhega, gradivo pa je zapisoval v sosednji vasi Visoka, kjer je učiteljval). Pri gradivu Maleckega že sam naslov razkriva, da gre za isti vasi na Solunskem (Suho in Visoka), razlika je le v tem, da je bilo gradivo pri Verkoviću zabeleženo osemdeset let prej, kar predstavlja dober parameter za primerjave.

Osnovna značilnost, ki zaznamuje obe gradivi (Verkovićevo in Maleckega), je visoka stopnja odstopanja od splošnih značilnosti slovanskih jezikov, npr. v zgradbi povedi (skladenjske posebnosti) oziroma oblikoslovju, do katerih je vsekakor prišlo zaradi stikov z grškim, vlaškim in turškim jezikom. Hkrati pa v obeh gradivih kot v ilustrantih obrobni govori najdemo redke relikte stare slovanščine, ki so nenavadni ne samo za makedonščino, ampak tudi za sosednja južnoslovanška jezika. Tako je na glasoslovni ravni ohranjena nazalnost, kar potrjuje že zdavnaj ugotovljeno dejstvo, da so makedonski govori Solunskega osnova za prvi slovanski knjižni jezik.

Članek predstavlja določene skladenjske posebnosti, ki pričajo o precej naprednem procesu »deslovanizacije« teh govorov, kar potrjuje vrsta primerov, v katerih sledi sintetizma v makedonskem knjižnem jeziku, izražena s posebnimi sklonskimi oblikami (za dajalnik in tožilnik) za osebne zaimke, na Solunskem ne funkcionirajo, nosilno vlogo pri pozaimljanju pa ima kontekst. *Kulakiskoto evangelie* prinaša zaimensko naslonko *tu* v tožilniški obliki in narobe, obliko *go* na mestu dajalnika, na primer *da му распитаа ученицити негови, ем гу велеа* (namesto *го распитаа ... ем му велеа*).

¹¹ Л. Милетичъ, *Изъ живота на българите въ Солунско. По животописни спомени на дядо Трайко Кехайов отъ село Ватилъкъ, Македонски прегледъ 8/1, София, 1932.*

¹² Васил Дрвошанов, *Кајларскиот говор*, Скопје, 1993.

THE PECULIARITY OF SENTENCE STRUCTURE IN MALECKI'S AND
VERKOVIČ'S MACEDONIAN
(speeches functioning as the basis of Old Slavonic)

SUMMARY

Verkovič's *Collection* mentions that the dialectal material gathered originates from south-eastern Macedonia. Yet, judging from the analysis of linguistic peculiarities and from Verkovič's correspondence, Koneski concluded that most of the narratives originated from the Thessaloniki area as the writer came from the village of Suho to the north of Thessaloniki, while the material he included in his collection was from the neighbouring village of Visoka, where he worked as a teacher. Malecki, on the other hand, reveals in his title that his material originates from the very same villages in the Thessaloniki area, i.e. Suho and Visoka. The collections differ only in their age. Verkovič's material was written down eighty years prior to the second collection and thus constitutes a suitable parameter for comparisons.

Both collections are characterised by marked deviations from traits common to Slavonic languages, such as deviations in the sentence structure, syntax and morphology originating from contacts with the Greek, Vlach and Turkish languages. At the same time, the examples of marginal varieties in both the collections reveal rare relics of Old Slavonic which are most uncommon not only for Macedonian but also for its neighbouring Southern Slavonic languages. On the phonological level, for example, nasality has been preserved, which once again confirms the long-established fact that the Macedonian varieties spoken in the Thessaloniki area constitute the basis for the first Slavonic literary language.

The article introduces certain syntactic peculiarities witnessing the highly advanced process of »deslavonisation« of these linguistic varieties as has been confirmed by a series of examples in which the synthetic traces found in the Macedonian standard language expressed with special case forms for personal pronouns (in the dative and accusative cases) do not function in the Thessaloniki area and in which the basic role in pronominalisation is played by the context. *Kulakiskoto evangelie* contains the pronominal particle *mu* in the accusative or *go* in the dative as may be observed in *да му распитаа ученициги негови, ем гу велеа* (instead of *го распитаа ... ем му велеа*).